

راهنمای تدوین و انتشار کتاب‌های عربی

معرفی اجمالی سند راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی عربی

منابع آموزشی تکمیلی بخشی مهم از منابع آموزشی و تربیتی به شمار می‌آیند که با توجه به تفاوت‌های فردی فراگیران می‌توانند با فراهم آوردن موقعیت‌های جدید یادگیری به تعمیق، تثبیت و توسعه یادگیری، افزایش سواد علمی و ارتقای شایستگی‌های آنان باری رسانند و نقشی مؤثر در ارتقای کیفیت یاددهی-یادگیری ایفا نمایند. تحقق این امر منوط به همسویی محتوای منابع غیردرسی تولید شده با اهداف حوزه‌های تربیت و یادگیری و برنامه درسی ملی است. سند راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی عربی، در همین راستا و بر اساس بند ب ماده ۴ آیین‌نامه مذکور، تدوین شده است.

«از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است، این زبان باید پس از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه کلاس‌ها و در همه رشته‌ها تدریس شود.» - اصل ۱۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

در مقدمه سند راهنمای زبان عربی، به جایگاه کلیدی و خاص زبان عربی در زبان و ادبیات فارسی اشاره شده است. زبان عربی کلید فهم قرآن و حدیث است. زبان و ادبیات فارسی با این زبان کاملاً درآمیخته است و کتاب‌های بزرگان ادب فارسی سرشار از واژگان و ترکیبات عربی است. آموزش زبان عربی در ایران، پس از ورود اسلام به ایران، آغاز شد و بسیار بهتر از دیگر کشورهای مسلمان پیش رفت. ایرانیان پرچمدار تعلیم زبان عربی بودند و طرفه آن که نخستین و شاید بهترین کتاب‌های آموزش عربی به دست این مردم نوشته شد. در دوره معاصر، آموزش زبان عربی از دارالفنون آغاز شد و تدریس آن پیش از پیروزی انقلاب اسلامی نیز در مدارس کشور جریان داشت. در آن سال‌ها، آموزش عربی بیشتر بر پایه تدریس نکات دستوری استوار بود و خواندن متن‌های ادبی و دینی سهم اندکی از آموزش را دربرمی‌گرفت. پس از انقلاب با آن که آموزش این زبان بر اساس اصل شانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به صورت الزام درآمد، کوشش مهمی در طراحی کتاب‌ها صورت نگرفت و همان کتاب‌ها با مختصری تغییر در سال‌های نخستین انقلاب اسلامی تدریس شد.

ضرورت و اهمیت برنامه درسی عربی

در این مقدمه نکاتی را در ضرورت و اهمیت درس عربی برشمرده است. مطابق این سند، آموزش زبان عربی اهمیت دارد زیرا: زبان عربی کلید فهم قرآن و معارف اسلامی است؛ زبان نخست جهان اسلام و مایه پیوند و هم‌دلی میان مسلمانان جهان است؛ از زبان‌های رسمی سازمان ملل متحد و زبان رسمی بیش از بیست کشور مسلمان است؛ در بسیاری از دانشگاه‌های جهان دارای کرسی است و حتی برای یادگیری درست زبان و ادبیات فارسی آشنایی با آن لازم است. زیرا بسیاری از واژگان و اصطلاحات رایج در فارسی ریشه عربی داشته و درصد بالایی از اصطلاحات ریاضیات، فلسفه و دیگر دانش‌ها ریشه‌های عربی دارند یا شکل عربی شده کلمات فارسی‌اند. در این بخش

همچنین کوشیده شده است نسبت اهداف برنامه دوره متوسطه با اهداف برنامه درسی و تطابق آن با سند تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه نشان داده شود.

رویکرد برنامه درسی

مطابق سند مذکور، برنامه کلان آموزش زبان عربی، توجه به فهم عبارت و متن و دریافت معانی و مفاهیم موجود در آن است. رویکرد پرورش مهارت‌های زبانی به‌منظور فهم عبارات و متون اسلامی، باید در تمامی اهداف، اصول و اجزای برنامه درسی مدنظر قرار گیرد. در این رویکرد، درک مطلب، کاربرد واژگان و جمله‌سازی و آشنایی با واژگان پرکاربرد اهمیت بیش‌تری یافته‌اند و قاعده‌محوری جای خود را به متن‌محوری سپرده است. به این منظور از حجم قواعد کاسته و از قواعدی که نادیده گرفتن آن‌ها، آسیبی به رویکرد فهم متن وارد نمی‌سازد چشم‌پوشی می‌شود. برنامه درسی زبان عربی انتظار دارد دانش‌آموزان بتوانند در پایان سه‌سال نخست به فهم عبارات کوتاه و ساده به‌کار رفته در متون دینی و ادبی و در پایان سه‌سال دوم به فهم ساختارها و متونی با گستردگی بیشتر نسبت به دوره اول دست یابند. با توجه به رویکرد فهم عبارت در سه‌سال اول متوسطه و فهم متن در متوسطه دوم، مهارت سخن گفتن در حد نیاز و در حد جمله‌های ساده و پر کاربرد حاصل می‌شود و در این میان به این مهارت نیز توجه لازم می‌گردد.

اصول کلی حاکم بر برنامه درسی زبان عربی

با توجه به رویکرد برنامه درسی عربی، روح حاکم بر برنامه، فهم عبارات و متون و توانایی به‌کارگیری در حد نیاز و ساده این زبان به‌عنوان یک زبان بین‌المللی و زبان نخست جهان اسلام می‌باشد. از این‌رو برای برآورده کردن این رویکرد باید اصول و معیارهایی مشخص، مد نظر برنامه‌ریزان درسی و تولیدکنندگان محتوا، دبیران و دیگر عوامل مؤثر در فرایند آموزش قرار گیرد. این اصول عبارتند از:

۱. اجزای برنامه با اصل توجه به ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی سازگاری دارد. هر متنی که به تحقق ارزش‌های آیینی کمک

کند و در راستای اهداف برنامه باشد، شالوده محتوای کتب درسی عربی را تشکیل می‌دهد.

۲. محتوا با توجه به نیازها، علایق و توانایی دانش‌آموزان و با توجه به اهداف عمومی دوره تحصیلی و موضوعات اخلاقی و تربیتی تولید می‌شود.

۳. سه درس دینی، قرآن و عربی در عین ارتباطی که با هم دارند، به‌عنوان سه درس مستقل شناخته می‌شوند؛ اما در فرایند تولید و اجرای برنامه، به ارتباط افقی و عمودی آن‌ها توجه ویژه صورت می‌گیرد. استقلال درس عربی از دروس دینی و قرآن علاوه بر قانون اساسی، در سند تحول بنیادین نیز آمده است.

۴. در آموزش زبان، به قواعد صرفی، نحوی و بلاغی پرکاربرد در راستای فهم عبارت و متون بسنده می‌شود.

۵. در رشته‌های غیرانسانی و معارف اسلامی آموزش، نحوه ساختن و بهره‌گیری از ساختارهای صرفی و نحوی در صورتی موضوعیت دارد که به فهم عبارت و متن کمک کند؛ ولی در رشته علوم و معارف اسلامی و ادبیات و علوم انسانی این ساختارها آموزش داده می‌شود.

۶. برنامه درسی زبان عربی می‌تواند با استناد به نتایج پژوهش‌های معتبر تا ده درصد اصلاح شود.

۷. در هر پایه آموخته‌های پیشین در زمینه واژگان و قواعد تقویت می‌گردد.

اصول حاکم بر برنامه در بخش‌های گوناگون کتاب درسی

واژگان: در دوره سه‌ساله نخست تقریباً ۸۳۰ واژه پرکاربرد آموزش داده می‌شود. در دوره سه‌ساله دوم متوسطه در هر پایه حداقل ۳۰۰ واژه آموزش داده می‌شود (در رشته معارف در هر پایه تقریباً ۶۰۰ واژه آموزش داده می‌شود). واژگانی که در فارسی کاربرد فراوان دارند یا در قواعد به آن‌ها اشاره می‌شود؛ بخشی از قواعد هستند و واژه جدید قلمداد نمی‌شوند.

ساختار جمله‌ها: ضمن آن‌که ساختار جمله با متناسب با توانایی دانش‌آموزان در ترجمه آن است، آموزشی بودن ساختار جمله بر رعایت نکات ادبی و بلاغی اولویت دارد.

موضوعات متن و عبارت‌ها: متون و عبارات به‌کارگرفته شده از تنوع موضوعی برخوردار و حاوی مفاهیم ارزشی، اخلاقی و علمی باشند و در حد امکان، شواهدی دال بر موضوع درس در آن‌ها وجود داشته باشد؛ ضمن این‌که باید از تصنعی شدن متون پیش‌گیری کرد.

تمرین‌ها: بر تمرین‌های کاربردی که منجر به یادگیری زبان شود، تأکید شود و حتی‌الامکان تنوع کافی در شکل، عنوان و مضمون تمرین‌ها لحاظ شود.

قواعد: شرح قواعد به‌صورت کوتاه، مختصر و مفید ارائه شود. (زیرا آموزش قواعد بی‌نفسه هدف آموزشی نیست؛ بلکه وسیله‌ای در خدمت درک مطلب است).

آموزش ترجمه: در این گروه بخشی به‌نام کارگاه ترجمه در نظر گرفته و نکات اساسی فن ترجمه در آن ارائه شود.

آرایه‌های ادبی: در دوره دوم متوسطه، آرایه‌های ادبی مشترک در دو زبان فارسی و عربی طرح شود.

فعالیت‌های فوق برنامه: تدوین کتاب‌هایی به زبان عربی با موضوعاتی مانند «داستان‌های کوتاه» و «آیا می‌دانید که» برای تقویت وضعیت آموزش عربی؛ تهیه نرم‌افزارهای آموزشی و توانمندسازی سایت‌ها و وبلاگ‌های آموزشی از فعالیت‌های فوق برنامه‌ای است که ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی می‌توانند در آن هنرنمایی کنند.

وسعت و توالی مفاهیم

یکی دیگر از محورهای مهم و مفصل مورد توجه در سند مذکور، مبحث وسعت و توالی مفاهیم هر پایه است. در این بخش از سند، مفاهیم مورد توجه در هر یک از بخش‌های واژگان، ترجمه (و قواعد)، متون و مکالمه به تفکیک پایه آورده شده است. با توجه به آن‌که هرگونه تلخیصی در این زمینه موجب نقص در معرفی می‌شود، برای آگاهی کامل از این بخش، باید به سند اصلی مراجعه کرد. با این وصف خواندن نکات کلی راجع به بخش‌های متون و مکالمه، خالی از لطف نیست.

متون کتاب‌های عربی کاربردی، سودمند، مطابق علاقه دانش‌آموز، به‌روز، شاد و امیدبخش است. در گزینش متون به شرایط سنتی دانش‌آموز توجه می‌گردد. دانش‌آموز دوره متوسطه اول فردی شاداب، هیجانی، خیال‌پرداز و بلندپرواز است که در پی پیشرفت و در جست‌وجوی کمالات و موفقیت و علاقه‌مند به متون علمی و کسب اطلاعات به‌روز و جالب است.

در بخش مکالمه، دانش‌آموز باید قادر باشد در سه سال نخست، در حد رفع نیاز، توانایی سخن گفتن و فهم زبان را حاصل کند. در سه سال دوم این مهارت بیشتر خواهد شد و فرد افزون بر رفع نیازهای اولیه باید از این توانایی برخوردار شود که مباحثی در زمینه اثبات و یا رد یک مطلب انجام دهد.

از آنجا که درس عربی در دو رشته ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی اختصاصی است، آموزش در این رشته‌ها پیشرفته‌تر خواهد بود و باید دانش‌آموز همان‌گونه که در بخش علمی آموزشی اهداف دوره متوسطه اول مصوب شورای عالی آمده است (بند ۵ و ۷)، بتواند از رسانه‌های ارتباطی برای کسب اطلاعات استفاده کند.

در برنامه درسی عربی نقش «صرف» مهم‌تر از «نحو» است. به این دلیل که برای یک دانش‌آموز ایرانی صرف بیشتر از نحو اهمیت دارد. این نکته در مورد یک دانش‌آموز عرب برعکس است و برای او نحو مهم‌تر است.

پارهای از مباحث صرفی و نحوی که در فهم زبان کمتر نقش دارند و بیشتر رنگ و بوی قاعده دارند، در سه ساله دوم متوسطه در عربی عمومی تدریس نمی‌شود؛ مانند: بحث انواع بناء، غیر منصرف، معتلات و مهموز و مضاعف، مستثنی و تمییز.

بسیاری از مباحث صرف و نحو در کارگاه ترجمه و با نگاه فهم عبارت و نه با نگاه قاعده‌محوری می‌آید.

روش‌ها و منابع یاددهی - یادگیری

الف. اصول یاددهی - یادگیری

اصول یاددهی - یادگیری براساس رویکرد، اهداف و اصول برنامه تعیین می‌شود؛ اما با عنایت به آنچه در برنامه درسی زبان عربی مدنظر قرار گرفته است اصول یاددهی - یادگیری به‌گونه‌ای سامان داده می‌شود که:

۱. آموزش به‌صورت فعال و با مشارکت گروهی دانش‌آموزان اجرا شود.

۲. چگونه آموختن و چگونه اندیشیدن و چگونگی پرداختن به حل مسئله، به دانش‌آموز آموزش داده شود.

۳. معلم برای اطمینان یافتن نسبت به اعتبار فرایند یاددهی - یادگیری، علاوه بر ارزش‌یابی دانش‌آموزان نسبت به ارزش‌یابی از فعالیت‌های خویش مبادرت کند.

۴. آموزش زبان عربی با هدف پرورش مهارت‌های زبانی صورت می‌گیرد. در این میان نقش ترجمه و فهم عبارات و متون برجسته می‌گردد. در سه سال نخست به‌ویژه در پایه اول متوسطه اول، هدف آن است که دانش‌آموز درست بخواند و معنای فارسی عبارات عربی را بفهمد. باید به یاد داشت هرچا سخن از قواعد آمده است، قاعده محض مورد نظر نیست؛ بلکه هدف آن است که با مطالعه آن نکته، فهم زبان حاصل گردد.

۵. در شیوه‌های نوین آموزش عربی به مهارت خواندن و شنیدار بیشتر توجه می‌شود.

۶. سنجش مهارت‌های زبانی بر این مبنا صورت می‌گیرد: روان‌خوانی، ترجمه عبارات از عربی به فارسی و یادگیری عبارات و مصطلحات پرسامد و مهمه زبان عربی برای تقویت مهارت سخن گفتن (به صورت پرسش و پاسخ میان دبیر و دانش‌آموز یا در میان دانش‌آموزان). در مورد مهارت نوشتن از آنجاکه الفبای فارسی و عربی تقریباً یکی است، ارجاع به وجوه تمایز و اختلافات املائی کفایت می‌کند.

ب. شیوه‌ها و فعالیت‌های مناسب یاددهی - یادگیری:

شیوه‌های مناسب یاددهی - یادگیری با توجه به اهداف و رویکردهای برنامه انتخاب و به‌کار گرفته می‌شود. در این برنامه تنها به اصول کلی شیوه‌های یاددهی - یادگیری اشاره و برای آشنایی با روش‌ها و الگوهای تدریس به منابع تخصصی، مانند کتاب راهنمای معلم ارجاع داده شده است. این شیوه‌ها در بخش‌های مختلف چنین برشمرده شده‌اند:

قرائت: در درس عربی روخوانی جایگاه خاصی دارد. از این‌رو معلم باید از توانایی درست‌خوانی و روان‌خوانی برخوردار باشد تا بتواند متناسب با رویکرد اهداف و اصول برنامه، آموزش دهد.

ترجمه: با توجه به اهمیت ترجمه در اهداف آموزش زبان عربی، لازم است از الگوها و روش‌های مؤثر برای آموزش ترجمه بهره گرفته شود. گاهی استفاده از زبان فارسی در تفهیم مطالب کارساز است. مانند تطبیق انواع فعل در فارسی

ویژگی‌ها و سنجه‌های «اختصاصی» ارزیابی از کتاب‌های کار و تمرین زبان عربی

ردیف	معیارها و سنجه‌ها	حداکثر امتیاز
وجود پیوند آشکار بین محتوا و برنامه درسی (نبود تضاد بین متن و اهداف)		
۱	بین محتوای کتاب با برنامه درسی عربی هماهنگی وجود دارد.	۶
۲	موجب تقویت و اشاعه برنامه درسی عربی است.	۵
توجه به توسعه شایستگی‌های پایه مخاطبان از منظر تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق		
۳	به فعالیت‌های مختلف فکری در چارچوب مهارت‌های چهارگانه زبانی برای درگیر کردن خواننده فراگیر توجه نموده است	۲
۴	در محتوای استفاده شده به باورهای دینی و فرهنگی به منظور تقویت ایمان و اخلاق توجه شده است.	۲
برخورداری محتوا از صحت و اعتبار علمی		
۵	متون و عبارات کتاب از نظر صرف و نحو و کاربرد واژگان صحیح و معتبر است.	۲
متناسب بودن سازمان‌دهی محتوای کتاب با میزان درک و فهم مخاطب		
۶	به پیش‌دانسته‌های مخاطب توجه شده است.	۲
۷	سازمان‌دهی محتوای کتاب با رشد عقلانی مخاطب سازگاری دارد.	۲
توجه به تفاوت سبک‌های یادگیری مخاطبان در فرایند یادگیری		
۸	از انواع سبک‌های یادگیری، در ارائه محتوا استفاده شده است.	۲
۹	کتاب در زمینه آموزش و انتقال اطلاعات، نگارشی ساده و به دور از پیچیدگی دارد.	۲
ایجاد فرصت تعامل با مخاطب		
۱۰	به برانگیختن حس کنجکاوی و ایجاد پرسش کمک می‌کند.	۲
۱۱	بخش‌های کمکی تعاملی مانند لوح فشرده، وب‌گاه پشتیبان، شبکه موبایلی و موارد همانند دارد.	۲
تناسب ساختار فیزیکی کتاب (اعم از قطع، اندازه، تعداد صفحات و اندازه قلم) با سن مخاطب و کیفیت چاپ آن		
۱۲	طرح رو و پشت جلد و عنوان کتاب جذاب و پرمعناست.	۲
۱۳	قطع و حجم کتاب متناسب با مخاطب است.	۲
۱۴	نوع قلم، اندازه و صفحه‌آرایی، به گونه‌ای است که موجب جذابیت، انگیزه و ایجاد نظم فکری می‌گردد.	۲
برخورداری نثر از زبان فارسی معیار و دارای لحن مشفقانه		
۱۵	محتوا برای تفهیم مطالب گویا، خلاصه و جذاب است.	۲
۱۶	رسم‌الخط مصوب آموزش و پرورش رعایت شده است	۱
۱۷	واژگان مناسب به کار گرفته شده و معادل مصوب واژه‌های بیگانه نیز آورده شده است.	۱
استفاده از شکل و تصویر مورد نیاز برای انتقال مفاهیم، پیام‌ها و پرورش مهارت‌ها		
۱۸	شکل‌ها و تصویرها گیرایی، زیبایی و کیفیت مناسب دارند.	۲
۱۹	در تصاویر تعادل جنسیتی رعایت شده است.	۱
۲۰	در تصویرها به مسائل فرهنگی توجه شایسته و بایسته شده است.	۲
۲۱	تصاویر و شکل‌ها به انتقال سریع‌تر و مؤثرتر مفاهیم کمک می‌کنند.	۱
تناسب محتوا با نیازهای فردی، اجتماعی و فنی و حرفه‌ای مخاطب		
۲۲	در زندگی حال و آینده مخاطب کاربرد دارد.	۴
۲۳	به فهم متون دینی و ادبی کمک می‌کند.	۲

و عربی. بخش فنّ ترجمه به‌منظور آموزش مفاهیم بنیادین فنون ترجمه، در کتب درسی می‌آید.

قواعد: کاربردی بودن قواعد به‌عنوان اصلی اساسی باید مورد توجه جدی برنامه‌ریزان، نویسندگان و معلمان قرار گیرد. در بخش تدریس، توجه به کاربرد قواعد در جمله و یافتن شواهد از متن، مورد تأکید است. در این زمینه ضرورت دارد از تأکید بر حفظ قواعد، پرهیز گردد. اتخاذ الگوی دانش‌آموز‌محور، تأکید بر روش‌های اکتشافی و پرسش و پاسخ در این بخش در یادگیری مؤثر است. توجه به آموخته‌های پیشین دانش‌آموزان، پیوند دادن قواعد زبان عربی به دستور زبان فارسی یا انگلیسی و استشهاد به مثال‌های قرآنی و روایی در این حیطه، توصیه می‌شود. بخشی از مباحث دستوری تأثیر چندانی در دریافت معنی ندارند. از آنجا که رویکرد کتاب‌های جدید عربی بر پایهٔ مهارت‌های چهارگانه زبانی و متن‌محور است، قواعد باید خدمت‌گزار فهم عبارات و متون باشند و فی‌نفسه هدف نیستند.

تمرینات: پاسخ دادن به تمرینات هر درس نشانگر میزان موفقیت معلم و دانش‌آموز در فرایند یاددهی - یادگیری است. لذا اتخاذ روش‌های فعال و مشارکتی در انجام تمرینات امری گریزناپذیر است. معلم در این بخش نقش مصحح را ایفا می‌نماید.

ارزش یابی (مبانی، روش‌ها و ابزارها)

ارزش یابی و اصول حاکم بر آن

ارزش یابی یکی از ارکان برنامه درسی و بخشی مهم از فرایند آموزش است. طبعاً در کتاب‌های آموزشی نیز این بخش باید به دقت طراحی شود. اساساً در کتاب‌های آموزشی غیردرسی که معمولاً منبعی خودآموز محسوب می‌شوند، پرسش‌ها و فعالیت‌های اصولی و مناسب بهترین آینه برای بازتاب آموخته‌های مخاطب‌اند و از طریق ارزش یابی است که او می‌تواند تصویر دقیقی از آموخته‌هایش ترسیم کند. در کتاب‌های ویژهٔ معلمان نیز می‌توان با طراحی ارزش یابی مناسب به او در کسب موفقیت یاری رساند. یک ارزش یابی اصولی (که برخی مستقیم و برخی غیرمستقیم به کتاب آموزشی مربوط می‌شوند) باید واجد مشخصات زیر باشد:

ارزش یابی در خدمت آموزش باشد؛

سطوح مختلف یادگیری در آن مدّ نظر قرار گیرد؛

از تأکید محض بر حفظیات پرهیز شود؛

به انواع ارزش یابی تشخیصی، مستمر و پایانی به اندازه لازم توجه شود؛

ارزش یابی مستمر به‌عنوان اصل اساسی در فرایند یاددهی - یادگیری باشد؛

ارزش یابی مستمر همچنان در کارنامهٔ دانش‌آموزان جایگاه داشته باشد؛

رعایت حقوق مالکیت و آفرینش فکری در تهیهٔ محتوای کتاب	
۲۴	با ذکر منابع و مأخذ، حقوق کتاب درسی و دیگر کتاب‌ها رعایت شده است.
۲۵	شناسنامه کتاب و فهرست موضوعی بر اساس طبقه‌بندی فیبا ارائه شده است.
فراهم آوردن فرصت شکوفایی فطرت و استعدادهای دانش‌آموزان	
۳۶	برای شکوفایی توانمندی‌ها و استعدادهای دانش‌آموزان فرصت مناسب فراهم کرده‌است.
۲۷	توانایی شکوفا ساختن سرشت زبان‌آموزی مخاطب را دارد.
ایجاد فرصت برای به کار بستن یافته‌های علوم گوناگون در زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز	
۲۸	متون و عبارات در تقویت دانش و مهارت زبانی مخاطب مؤثر است.
۲۹	محتوای کتاب در زندگی دانش‌آموز کاربرد دارد.
عمق‌بخشی به درک دانش‌آموزان در ارتباط با مطالب کتاب درسی و برنامهٔ درسی	
۳۰	محتوا موجب تثبیت آموخته‌ها شده است.
۳۱	درک دانش‌آموزان را در ارتباط با کتاب و برنامه درسی عربی تعمیق بخشیده است.
پرورش مهارت‌های لازم و مرتبط با کتاب‌های درسی	
۳۲	مهارت ترجمه از عربی به فارسی را تقویت کرده است.
۳۳	مهارت مکالمه را تقویت کرده است.
۳۴	در واژه‌شناسی و کاربرد واژگان موجب تثبیت و تعمیق آموخته‌هاست.
۳۵	توانایی درک مطلب را افزایش داده است.
۳۶	قواعد را در خدمت فهم متن قرار داده است.
فراهم آوردن زمینهٔ تثبیت استحکام و استمرار فرایند یادگیری دانش‌آموزان	
۳۷	تمرین بخش واژگان، فرایند یادگیری را استمرار داده است.
۳۸	تمرینات بخش قواعد مطابق اهداف کتاب درسی هستند.
۳۹	فعالیت‌های بخش مکالمه مفید، مؤثر و کاربردی هستند.
۴۰	تمرینات بخش درک مطلب کاربردی و مناسب هستند.
۴۱	فعالیت‌های بخش مهارت‌های زبانی ترجمه، مطابق رویکرد هستند.
فراهم آوردن موقعیت‌های جدید و ارائه فعالیت‌های متنوع یادگیری و فراتر از کتاب درسی	
۴۲	متون و عبارات فراتر از کتاب ولی در چارچوب واژگان و ساختار آموزشی کتاب درسی هستند.
۴۳	متون و عبارات کتاب متنوع‌اند و از متون و عبارات تکراری و کلیشه‌ای استفاده نشده است.
۴۴	در نگارش محتوا نوآوری و خلاقیت وجود دارد.
۴۵	جدول، نمودار یا اینفوگراف دارد.
فراهم آوردن زمینهٔ پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان از طریق پیش‌بینی کارهای گروهی در فعالیت‌ها	
۴۶	فعالیت گروهی تنظیم شده است.
۴۷	فعالیت‌های متناسب با کار گروهی و ایفای نقش دارد.
بسط و توسعه فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در محیط متنوع محل زندگی آن‌ها	
۴۸	آموخته‌ها در زندگی فردی دانش‌آموز و در محیط‌های متنوع مؤثر است.
۴۹	آموخته‌های زبانی در فهم عبارت و متن سودمند است.
۵۰	قدرت تقویت فعالیت‌های یادگیری فراگیر را در مکالمه دارد.
تقویت شایستگی‌های پایه در مخاطب از طریق طراحي موقعیت‌های آموزشی و تربیتی مناسب	
۵۱	محتوای کتاب با سازمان‌دهی و طراحی موقعیت‌های آموزشی و تربیتی مناسب شایستگی‌های پایه را تقویت نموده است.
۱۲۰	جمع امتیاز ویژگی‌های اختصاصی

در ارزش یابی مستمر از روش های کتبی، شفاهی و توصیفی استفاده شود؛

در ارزش یابی کتبی حتی الامکان از دادن عین عبارات کتاب پرهیز شود؛ اما این کار موجب اختلال در ارزش یابی پیشرفت تحصیلی دانش آموز نگردد.

در به کارگیری ابزار ارزش یابی، از پرسش های کوتاه پاسخ، بلندپاسخ، چندگزینه ای، تصحیح کردنی، جورچین، وصل کردنی و انتخاب کردنی استفاده شود.

انواع الگوهای ارزش یابی

چنان که در بند ۴، اشاره شد در ارزش یابی لازم است از الگوهای تشخیصی، مستمر و پایانی بهره گرفته شود. برای هر یک از این ارزش یابی ها می توان نمونه هایی را قید کرد.

الف. ارزش یابی تشخیصی

در ترجمه متون از آموخته های قبلی دانش آموزان ارزش یابی شفاهی یا کتبی کوتاه پاسخ به عمل آید.

در بخش قواعد و تمرینات از آگاهی آنان نسبت به دستور زبان فارسی قواعد پیش نیاز و نیز آگاهی آنان نسبت به دستور زبان فارسی ارزش یابی تشخیصی به عمل آید.

ب. ارزش یابی مستمر:

قرائت و پاسخ به پرسش های شفاهی ترجمه عربی به فارسی (فارسی به عربی باید بسیار ساده باشد)؛

درک مطلب

قواعد (از حفظیات و تعاریف خودداری شود؛ کاربرد مهم است.)؛

فعالیت های فوق برنامه، حل کتاب کار، پژوهش، وبلاگ نویسی. توصیه هایی در این خصوص:

ارزش یابی قرائت

به کیفیت خواندن عبارات خبری، استفهامی، تعجبی و ندائی توجه می شود.

ارزش یابی ترجمه

ارزش یابی در زمینه ترجمه باید متنوع باشد (متضاد، مترادف، کلمه ناهمگون، ترجمه کلمات زیرخطدار در جمله، ترجمه ناقص و...)

معیار ترجمه صحیح، عبارت است از پای بندی به عبارت اصلی و کم و زیاد نکردن عبارت مگر در مواقع ضروری؛ تعریب برخی از جملات ساده و نیز برگردان واژه ها و ترکیب های فارسی به عربی به منظور تثبیت یادگیری در سه سال دوم متوسطه به ویژه در دو رشته علوم و معارف اسلامی و ادبیات و علوم انسانی، قابل اجراست.

ارزش یابی درک مطلب

به منظور اجتناب از حفظ ترجمه متون و تمرینات کتاب، لازم است سؤالاتی از عبارات خوانده شده از دانش آموزان پرسیده شود تا مقدار توانایی آنان در درک مفاهیم به صورتی دقیق تر

مورد ارزش یابی قرار گیرد؛ اما بهتر و منطقی تر است که متنی بیرون از کتاب داده شود. این کار دشوار است و باید طراح به واژه های خوانده شده در کتاب های درسی احاطه داشته باشد و اگر ناچار شد از واژه های ناآشنا بهره بگیرد، باید در پاورقی به معنایش اشاره کند. درک مطلب حداقل ۲ نمره دارد. در این بخش همه سؤالات مطروحه باید در فضای درک مطلب باشد. طراح می تواند یک درک مطلب خوب، هنرنمایی و توانایی طراح را نشان می دهد. باید متن حداقل چهار سطر و به گونه ای باشد که بتوان از کلمات پرسشی متنوعی در طراحی سؤالات بهره برد.

در هنگام خواندن متن، با طرح سؤالاتی پیرامون کلمات هم خانواده، مترادف و متضاد که احتمالاً دانش آموزان آن ها را در مراحل پیشین خوانده اند، می توان از مقدار توانایی آنان به شکل بهتر و دقیق تر ارزش یابی به عمل آورد.

معلم از عباراتی که دانش آموز خوانده، پرسش هایی طرح می کند و از او به عربی پاسخ می خواهد. به کارگیری این روش و روش های مشابه مانع حفظ کردن مطالب و انتقال طوطی وار آن ها می شود.

با اعمال تغییرات در متن یا عبارتی که دانش آموز خوانده و سپس پرسش هایی در این زمینه، می توان مقدار توانایی دانش آموز را در حیطه درک مطلب بهتر ارزیابی نمود.

ارزش یابی قواعد

مثال هایی که در تدریس قواعد به کار می رود، بهتر است برگرفته از متون تدریس شده کتاب درسی و حاوی بار ارزشی باشند. استفاده از مثال های کلیشه ای توصیه نمی شود.

ج. ارزش یابی پایانی:

نتیجه این ارزش یابی در کنار ارزش یابی مستمر، نتیجه کار دانش آموز را تعیین می کند.

در مورد نحوه اجرای ارزش یابی مرحله پایانی، به موارد مندرج در اصول حاکم بر ارزش یابی توجه شود.

روش ها و ابزارهای ارزش یابی

ارزش یابی دروس عربی به دو روش کتبی و شفاهی صورت می گیرد. در بخش ترجمه، قواعد و تمرینات، اجرای هر دو روش میسر است؛ اما ارزش یابی دانش آموزان در بخش قرائت، به دلیل ماهیت آن، جز به روش شفاهی انجام شدنی نیست. در ارزش یابی مستمر انجام ارزش یابی شفاهی، افزون بر روش مشاهده در طول فرایند مورد تأکید است. همچنین سؤال های کوتاه پاسخ، بلندپاسخ، تکمیل کردنی، چندگزینه ای، وصل کردنی، جورچین و انتخاب کردنی از جمله ابزارهای کارآمد در ارزش یابی درس عربی است.

تجربه نشان داده است که نمونه سؤال کتاب های کار میان مدارس الگو می شود. از این رو مدیران انتشارات باید به این امر مهم توجه کنند و در گزینش مؤلفان حساس تر و دقیق تر باشند. بهره گیری از تازه ترین یافته ها در طراحی سوئال و نوبن سؤال، باید در دستور کار انتشارات باشد. شاکله اصلی طرح سؤال باید

طبق مصوبه دفتر تألیف باشد. در طرح سؤالات امتحانی نیز باید از شیوه‌های معماگونه‌ای که در سال‌های اخیر - به تقلید ناروا از کنکور - رایج شده و مسیر آموزش عربی را به انحراف کشانده است، دوری کرد.

انواع کتاب‌ها و منابع آموزشی و تربیتی

در بخشی از این سند به تعریف انواع منابع آموزشی مکتوب خصوصاً کتاب‌ها پرداخته است که در این مجال، به اجمال و اشاره از آن می‌گذریم. احتمالاً می‌دانید که به‌طور کلی منابع آموزشی و تربیتی به دو دسته تقسیم می‌گردند: مکتوب و غیر مکتوب. این منابع اغلب برای دو دسته مخاطب اصلی تولید می‌شوند. دانش‌آموزان و معلمان.

مهم‌ترین گروه از منابع آموزشی مکتوب، کتاب‌ها هستند. بخشی مهم از کتاب‌های آموزشی نیز ممکن است کمک‌درسی باشند که به منظور تعمیق یا تثبیت مفاهیم، مهارت‌های اساسی و ایده‌های کلیدی کتاب درسی و معمولاً برای یک پایه مشخص نوشته می‌شوند. این کتاب‌ها وابسته به کتاب درسی‌اند و با تغییر کتاب درسی باید تغییر کنند. کتاب‌های کمک‌درسی به دو گروه کتاب‌های کار و کتاب‌های تمرین تقسیم می‌شوند. لازم به ذکر است، کتاب‌هایی که به حل مستقیم تمرین‌های کتاب‌های درسی می‌پردازند، هیچ جایگاهی در میان کتاب‌های کمک‌درسی نخواهند داشت.

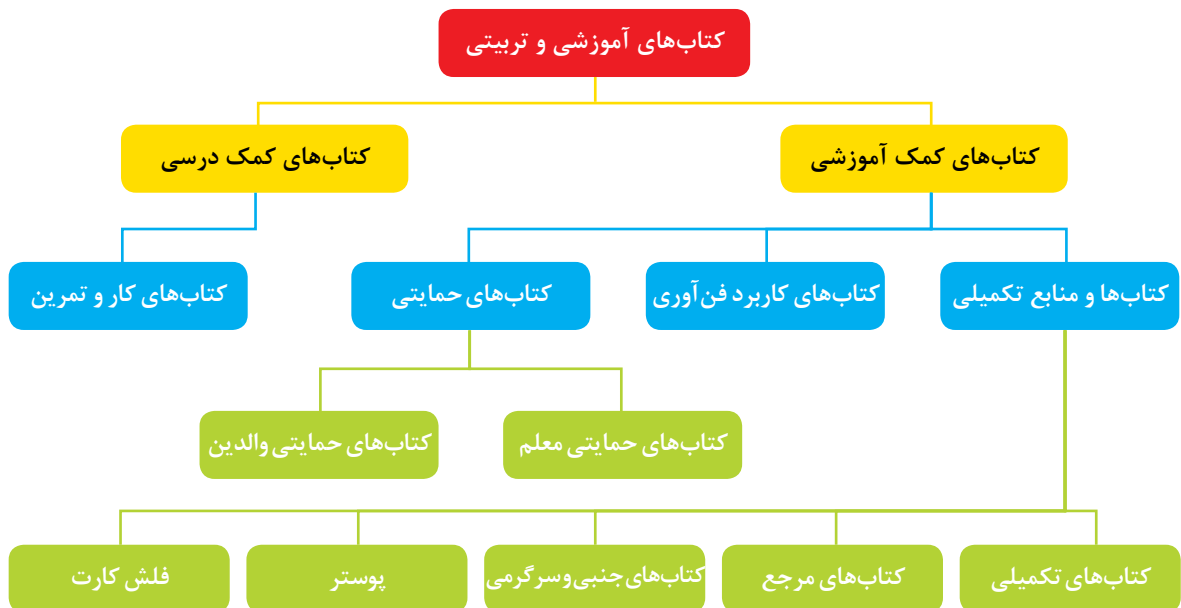
گروه دیگر از کتاب‌های آموزشی، منابع تکمیلی دانش‌آموز (دانش‌افزایی) هستند که دانش‌آموزان برای افزایش دانش درباره یک موضوع مطالعه می‌کنند. این کتاب‌ها ممکن است شامل مطالبی مشابه کتاب‌های درسی باشند، اما معمولاً دارای

اطلاعات فراتر از کتاب‌های درسی نیز هستند. کتاب‌های آموزشی ویژه معلمان و مربیان و والدین مطابق سند، کتاب‌های حمایتی خواننده شده‌اند. کتاب‌هایی که به منظور ارتقای شایستگی‌های حرفه‌ای و تخصصی معلمان و کارشناسان و همچنین آگاهی والدین و همراهی آن‌ها با اهداف آموزش تولید می‌شوند. باید توجه داشت کتاب‌های اخیر، سپردن بخشی از فرایند آموزش به والدین نیست، بلکه قصد آن ایجاد فرصت تعامل والدین با دانش‌آموز در محیط خارج از مدرسه است.

در کتاب‌های جنبی و سرگرمی معمولاً با استفاده از قالب بازی و سرگرمی به آموزش و پرورش مهارت‌ها پرداخته می‌شود. موضوعات مطرح شده در کتاب‌های مرجع غالباً فراتر از سطح یک پایه و حتی یک دوره تحصیلی است و شامل اطلاعاتی جامع درباره موضوع کتاب است که در مراجعه مکرر و مستمر مخاطب خوانده می‌شود.

پوسترها و فلش کارت‌ها نیز با آن که کتاب نیستند، در زمره منابع مکتوب، قرار می‌گیرند.

در بخش دوم این سند برگه‌های ارزش یابی منابع آموزشی مکتوب خصوصاً انواع کتاب‌های آموزشی عربی اعم از دانش‌افزایی، حمایتی و کمک‌درسی آورده شده است. و در انتهای ترین بخش سند (ضمیمه ۲)، برخی از اصطلاحات به کار رفته در سند تعریف شده است. در پایان این نوشته، برای آشنایی خوانندگان محترم با سنجه‌های اختصاصی و وزن آن‌ها در برگه ارزش یابی کتاب‌های کار و تمرین زبان عربی برای نمونه آورده شده است. (صفحات ۴۲ و ۴۳) این سندها پس از تصویب در شورای هماهنگی علمی سازمان در وب‌گاه سامان کتاب بارگذاری خواهد شد.

شکل ۱- دسته‌بندی انواع کتاب‌های آموزشی در حوزه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی